

פרק מי שהפך

מתניתין:

פעם שניה עד לאחר המועד, דברי רבי יהודה.

רבי יוסי חולק ואומר, זולף שופך את הזיתים על בית הבד (2) וגומר את הסחיטה ועיצור הזיתים וגף את חביות השמן כשסיים מלאכתו כדרכו (3).

גמרא:

ומקשינן על הא דתנן במתניתין, "ואירעו אבל וכו' טוען קורה ומניחה לאחר המועד". לכאורה פתח כאבל וסיים במועד ולא נתפרש מה דין האבל אם גם לו הותר לטעון קורה ראשונה כמו במועד.

ומתריצין: אמר רב שישא בריה דרב אידי, זאת אומרת, דאפילו דברים המותרים

מי שהפך את זיתיו, דרך עוצרי זיתים שמניחין אותם, לפני הכתישה בבית הבד, בכלי הנקרא מעטן ומהפכין אותם בו כדי שיזיעו ויתרככו, ואם עשה כן ואירעו אבל ונאסר במלאכה ואינו יכול לסוחטם בבית הבד (1).

או אם אירעו אונם.

או שהטעוהו פועלים ששכרם למלאכת בית הבד לפני חול המועד ולא עשו מלאכתם, וכעת אסור במלאכה מפני המועד.

התירו לו שיהיה טוען רק קורה ראשונה מפני ההפסד שבהנחתם ללא סחיטה, יכול להניחם בבית הבד ולסחוט רק פעם אחת עם הקורה שעליהם, ומניחה ואינו סוחט

בהפסד מועט, או דוקא בהפסד מרובה. וכן הביא המאירי מהירושלמי. והריטב"א הוסיף, שמדברי רבי יוסי שאמר "וגף כדרכו" יש לדקדק, שנחלק עם רבי יהודה בדבר נוסף, שלרבי יהודה אין לו לעשות המלאכה כדרכו, ואפילו קורה ראשונה טוען בשינוי, ואילו לרבי יוסי עושה כדרכו, וזהו כונת הגמרא לעיל, "מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד, דלא כרבי יוסי". והריטב"א הביא פירוש נוסף במחלוקתם, שבאמת יש במניעת המלאכה הפסד מרובה, ולדעת הכל נחשב דבר זה כדבר האבד, אלא שלרבי יהודה, מאחר ויש צורך בשינוי, ואין אפשרות לעשות שינוי אחר אלא בזה שלא יגמור המלאכה, על כן אסרנו עליו לגמור, ולרבי יוסי אין צריך שינוי כלל, כדברי הגמרא לעיל. וכן פירש בתוס' הרא"ש.

1. נחלקו הרמב"ם והראב"ד [יו"ט ז ג], האם הותר לו גם להפוך לתחילה את זיתיו לצורך דריכתם, שאם לא יהפכם, יאבדו ויפסדו. דעת הרמב"ם שמוותר. אבל הראב"ד דקדק מלשון משנתנו, שדוקא כשכבר הפך את זיתיו הותרה הטעינה. והריטב"א כתב, שבאמת דבר זה תלוי הוא בטבע הזיתים שבכל מקום ובכל זמן.

2. רש"י מפרש, שנותן הזיתים בתוך בית הבד ודורכם. והרש"ש כתב לפרש, שהוא הנתניה לתוך החביות [וכמו במשנה לקמן יב א], אבל לרבי יהודה, מניח השמן בתוך הבור עד לאחר המועד.

3. מדברי רש"י שלפנינו נראה שפירש, שלדעת הכל יש במניעת מלאכה זו, הפסד מועט, ונחלקו, האם התירו מלאכת דבר האבד גם

רב אשי, חלק ואמר דדיוק המשנה מלמדינו ההיפך, ולא מיבעיא קאמר: לא מיבעיא, בימי אבלו דמדרבנן

במועד, אסורים לאבל לעשותם בימי אבלו, ובאמת אסור לאבל לטעון אפילו קורה ראשונה בימי אבלו⁽⁴⁾.

שישא למד מסברתו, ממה שלא פירש לנו התנא כיצד יהיה הדין בימי אבלו בענין זה, שיש להחמיר בהם יותר ממועד. ויעויין רש"ש לקמן [יז ב] בזה. ולפי פירוש זה, יתכן שכאשר אין לו אחרים שיעשו עבורו, מותר לו לעשות המלאכה בעצמו, בדבר האבד, אלא שבמועד הקלנו יותר, והתרנו לו לעשות בעצמו אפילו במקום שיש אחרים שיכולים לעשות. וכן מפורש בדברי התוס'. ויבואר עוד לקמן.

ונחלקו הראשונים בביאור סברת רב שישא. הרא"ש כתב, שבאמת אין סברא להחמיר באבילות ממועד, אלא שבמועד, מאחר שהכל אסורים במלאכה, אין חילוק בינו לבין אחרים, ועל כן יכול לעשות בעצמו בדבר האבד, מה שאין כן באבילות, שאין אחרים אסורים במלאכה, יש לו להניח המלאכה עבורם. ובה נחלקו רשב"ג ותנא קמא לקמן בברייתא, האם כשאי אפשר על ידי אחרים יש לנו להתיר לעשות בעצמו, וכמו שהתרנו במועד, שהרי אין האבילות חמורה ממועד, או, כיון שעל פי הרוב יכול ליתן לאחרים לעשות, לכן אסור בכל ענין ולא חילקו בכך.

ורבינו ירוחם [כח ב] הביא כעין ביאור זה בשם הר"ש בן הרשב"ץ והוסיף לבאר, שאף על פי שגם במועד יכול ליתן לנכרי לעשותה, מכל מקום גם האמירה לנכרי נאסרה בו.

וכתב הגרע"ק איגר [יו"ד שצט] שלפי סברא זו, כשמת לו מת במועד, והוא אסור במלאכה גם משום אבילות, כדין דברים שבצינעא, שבאופן זה יהיה מותר לו לעשות בעצמו בדבר האבד, שהרי גם אחרים אסורים אז בעשית מלאכה, ואם כן אין חילוק בינו לאחרים.

והר"ן פירש, שבאמת לאחר טעינת קורה ראשונה אין הפסד כלל במניעת המלאכה, ומכל מקום התיר רבי יוסי לגמרה, כיון שהתחיל בה בהיתר לצורך דבר האבד, לא חייבוהו לדקדק ולעשות כפי הנצרך למניעת ההפסד בלבד, אלא גומר המלאכה עד תומה. וכן הביא בחידושי רעק"א [תקלז א] בשם רבינו ירוחם. ולכאורה נחלקו, האם ההיתר של דבר האבד הוא בגדר הותרה או דחוייה. ויעויין בפרק א' הערה 98. ועיין לקמן הערה 11 ביאור נוסף במחלוקתם.

4. מדברי הראב"ד והרא"ש מבואר, שלפי תירוץ זה, מתפרשים דברי התנא "ואירעו אבל" כפשוטם, כלומר, שאירע האבל בסמוך לרגל, ולא היה יכול לטעון הקורה מחמת אבלו, ולכן התירו לו במועד, שהרי היה אנוס בדבר, ואינו כמכוון מלאכתו במועד. ומכאן למד רב שישא, שבימי אבלו לא הותר לו לעשות מלאכה בעצמו אפילו בדבר האבד, שאם לא כן [אלא יכול לעשות בעצמו בדבר האבד, וכמו במועד], אין האבל נחשב אנוס כלל, שהרי היה יכול לטעון קודם הרגל. ואף על פי שמצד הדין היה יכול לעשות על ידי אחרים בימי אבלו, כדין דבר האבד, וכמבואר בברייתא לקמן, יש להעמיד משנתנו כשלא נזדמנו לו אחרים לזה. [ומכאן הוכיח הראב"ד, שלדעת רב שישא, אפילו כשאין לו אחרים, אסור לו לעשות בעצמו, וכדעת תנא קמא בברייתא לקמן. ועיין ברא"ש, ומה שתמה עליו הגרע"ק איגר].

אבל מלשון רש"י נראה, שגם לרב שישא, יש לפרש התיבות "ואירעו אבל", שהוא ענין בפני עצמו, ואין לו שייכות עם המועד כלל [וכמו שסברנו בקושית הגמרא], אלא שרב

ואייתי הגמרא ראייה:

תניא כוותיה דרב שישא בריה דרב אידי:
אלו דברים העושים אחרים לאבל בימי
אבלו⁽⁸⁾, ועוזרים לו באלו המלאכות שאינו

הוא⁽⁵⁾, ושרי לטעון קורה ראשונה בבית
הבד, אלא אפילו במועד, דאיסור מלאכה
מדאורייתא⁽⁶⁾, כדילפינן בחגיגה, בכל אופן
במקום פסידא שרו רבנן לטעון ביינותים
קורה ראשונה⁽⁷⁾.

יש ביניהם, שאיסור מלאכה של אבל הסמיכוהו
על הפסוק שבנביאים, ואילו חול המועד הסמיכו
איסורו על פסוק מן התורה.

7. לפי תירוץ זה, חזרנו לפרש התיבות "ואירעו
אבל שנזכר במשנה, שהוא מאמר בפני עצמו,
ואינו שייך לדין המועד.

וכתב המהרי"ק [לה בסופן], שלדעת הכל,
אין להחמיר באבל יותר מיום טוב, ודבר
שמצאנו שהתירוהו ביום טוב, ודאי מותר הוא
אף בימי אבלו, ולא נחלקו רב שישא ורב אשי
אלא לענין מועד וימי אבלו איזה מהם חמור
יותר.

8. כתבו הראב"ד והרמב"ן, שהיתר זה נאמר
אפילו בדברים שיש בהם טורח, כהשקאת בית
השלחין ממי הקילון, ואף על פי שלענין מועד
אסרנו בהם [לעיל ב], כאן יש להתיר. אבל
מדבריהם נראה שיש בזה שני טעמים שונים.
שהראב"ד נתן טעם לחילוק זה, שבמועד,
מאחר שהתירו לו לעשות בעצמו, יש להקפיד
שלא יהיה לו טורח גדול בדבר, מה שאין כן
בימי אבלו, שהתירו על ידי אחרים, לא איכפת
לנו מטירחתם של אחרים שאינם אבלים. אבל
הרמב"ן שינה קצת וכתב, שדוקא במועד
הקפדנו על הטורח, מפני שצריך הוא להתענג בו
ולשמחה, מה שאין כן בימי אבלו, שלא נאסר
במלאכה לצורך תענוג, אלא כדי שלא יסיח דעת
מאבילותו, על כן אין לאסור את הטורח
שבמלאכה [כשעיקר המלאכה הותרה משום
הפסד]. [ויש לומר נפקא מינה בין הטעמים, לפי
דעת רשב"ג, שהתיר על ידי האבל עצמו כשאי

אולם התוס' [לקמן יב א ד"ה אמר, על פי
גירסת הרש"ש] כתבו, שמצד הסברא יש לנו
להחמיר בימי אבלו ממועד, שאבילות, מאחר
שהוא איסור קל, יבואו לזלזל בו, ולכן החמירו
בו, מה שאין כן במועד, שהוא חמור יותר.
ועיי"ש שלמדו מדין זה לשאר מקומות.

והב"ח [יו"ד שפ ג] ביאר החילוק בין מועד
לאבילות בענין אחר, עיי"ש היטב. וביאור
דבריו לכאורה, שבאבילות, מלבד עצם האיסור
מלאכה שנאמר בו, וכמו שלמדו לקמן [טו]
איסור זה מההיקש לחג, יש לאסרו במלאכה גם
משום היסח הדעת, שלא יסיח דעתו מן
האבילות, ועל כן, אמנם יש להתיר בדבר האבד
את עצם האיסור מלאכה שבו, מכל מקום אין
להתיר לו בעצמו לעשותו, שהרי בזה יש סיבה
נוספת לאיסור, משום היסח דעתו, ואיסור זה לא
מצאנו שהותר במועד.

עוד כתב הרא"ש, שכל הנידון בגמרא הוא
לענין שלשה ימים ראשונים, אבל אחר כך, מותר
לו לעשות המלאכה בעצמו.

5. התוס' לקמן [יד ב] כתבו, שאפילו אם עיקר
דין אבילות הוא מן התורה, מכל מקום איסור
מלאכה שבו אינו אלא מדרבנן, שהסמיכוהו על
הפסוק שבספר עמוס, "והפכתי חגיכם לאבל",
מה חג אסור במלאכה, אף אבל אסור במלאכה
[לקמן טו].

6. כתבו התוס' [חגיגה יח א], שאין להוכיח
מכאן, שמלאכת חול המועד אסורה מן התורה,
שהרי יש לפרש כונת הגמרא, שאמנם בשניהם
האיסור מלאכה הוא מדרבנן, מכל מקום חילוק

יכול לעשותם בימי אבלו: (9)

אם היו זיתיו הפוכין במעטן לצורך הכתישה, טוענין לו אותם קורה ראשונה בבית הבד.

ואם היה כדו עומד לגוף במגופה, מגיפין לו, וכן פשתנו שצריך להעלותו מן המשרה, וצמרו להעלות מן היורה, מעלין לו חביריו, ומרכיצים שדהו משתגיע עונת המים שלו, היינו בהגיע תורו של האבל להשקות את כל השדות בבקעה, יעשה אחר במקומו (10).

וכל אלו הותרו מפני ההפסד שנגרם לחומרים הזקוקים למלאכת הבעלים.

ומבואר, שכל אלו אסורין לאבל, אף שמוותרין במועד, ובכללם, לטעון קורה ראשונה של בית הבד, וכרב שישא בר אידי.

והמשך הברייתא: רבי יהודה אומר: אף זורעין לו שדה ניר, שדה שכבר נחרשה, ושדה העומדת לפשתן, שאם לא תזרע עכשיו, אחר כך לא תהיה ראויה לזריעת פשתן.

אמרו לו חכמים: אף בשדה ניר ושדה פשתן לא יזרעו לו, שהרי אם לא תזרע שדה ניר בבכיר בתחילת העונה, תזרע באפל – באיחור, ולא יפסיד בה. וכן בשדה פשתן לא יפסיד שהרי אם לא תזרע פשתן תזרע ממין אחר (11).

ולכן לא יזרעו לו בעת אבלו אף בשדות אלו.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אם היו זיתיו הפוכין ואין שם אומן אלא הוא, האבל, וכן אם היה כדו לגוף ואין שם אומן אלא הוא, או פשתנו להעלות מן המשרה, וצמרו

אפשר על ידי אחרים, וכן פסק הרמ"א יו"ד שפ"ה, האם יהיה מותר לו לטרוח הרבה במלאכה].

9. הרמ"א [תקמב א] כתב לענין חול המועד, שיותר לעשות מלאכה בדבר האבד אפילו בשכר. וכתב שם הגר"א, שמקורו מברייתא זו. וביאר הקרן אורה כונתו, שהרי הדבר פשוט, שלא ימצאו אנשים שיעשו מלאכות גדולות כאלו עבור האבל, בחנם, ואם כן, יש ללמוד מאבילות למועד [שהיא קלה יותר, לדעת רב שישא], שהותר אפילו בשכר. אולם העיר על כך, שהרי האיסור בנטילת שכר הוא על הפועל, ולא על בעל הבית, ואם כן יש לומר, שדוקא באבילות יכולים הפועלים ליטול שכר חלף עבודתם, מאחר שהם אינם אבלים, מה שאין כן לענין מועד. ועיין דמשק אליעזר.

10. רש"י מפרש, שהגיע יומו להשקות את כל הבקעה.

והרא"ש מבאר, שאין ההפסד מפני הזרעים שבה, שהרי דוקא בבית השלחין יש הפסד אם לא ישקוה תמיד, וכמו שלמדנו לעיל [ב], והברייתא הלא נשנית בסתם, אלא הפסד מים הוא, כלומר, שעל ידי כן יפסיד את המים שמתחלקים בין בני הבקעה דבר יום ביומו.

אבל הרמב"ן כתב, ש"הרבצה" הנזכרת כאן, איננה השקאה גמורה, אלא הוא זילוף מועט של מים על פני השדה קודם הזריעה, ואם לא ירביצה, יהיה נגרם הפסד לשדה, ואפילו בבית הבעל. ועיין לעיל [ו ב] בעיקר הפירוש ד"הרבצה". ועיין עוד מגיד משנה [יו"ט ח ג].

11. רש"י מבאר, שהנידון הוא לענין הפסד מועט, שרבי יהודה הקיל וחכמים החמירו.

להעלות מן היורה, ואין שם אומן אלא הוא (12) — הרי זה יעשה, האבל בעצמו, בצינעא! (13) שהתירו לו המלאכה במקום הפסד, רק גזרו שיעשה בתוך ביתו (14).

יתר על כן אמר רבן שמעון בן גמליאל: אם היה אומן הנצרך לרבים, וכן אם היה ספר ובלן לרבים, והגיע עת הרגל שהרבים צריכין לו בימים אלו, ואין שם אומן אלא הוא —

והקשו בירושלמי, שהרי לענין מועד שנינו במשנתנו, שרבי יהודה אינו מתיר בהפסד מועט, ומדוע לענין אבל התיר אפילו בהפסד מועט. ותירצו, שמה שהחמיר במועד הוא מפני חשש הערמה, שיהפוך זיתיו קודם המועד בכונה תחילה, כדי שיתירו לו לדורכם ולגמור כל המלאכה כדרכה, ולכן התירו לו טעינת קורה ראשונה בלבד, ששוב אין חשש שיערים, מה שאין כן לענין שדה ניר ושדה פשתן, שלא שייך בזה חשש הערמה, לא אסרו עליו, אף על פי שהוא הפסד מועט, וחכמים סוברים, שבכל ענין אין להתיר בהפסד מועט. ואין זה רבי יוסי שנחלק עם רבי יהודה במשנתנו, שהרי רבי יוסי התיר אפילו בדין זיתיו הפוכין. כן ביאר הרמב"ן דברי הירושלמי.

דברי תנא קמא, ואף הוא מודה לרשב"ג בזה, ואם כן, החומרא באבל הוא רק לענין מלאכה שיכולה ליעשות על ידי אחרים. אולם הריטב"א דחה פירוש זה, וטעמו, שהרי דין זה, שאין האבל עושה בעצמו מלאכה שיכולה ליעשות על ידי אחרים, אין בזה שום תוספת חומרא מבמועד, שהרי במועד, הכל אסורים בעשית מלאכה, ואין עדיפות כלל בזה שיעשו אחרים את מלאכתו, מה שאין כן באבל, שהוא אסור ואחרים מותרים, ודאי יש לנו לומר שיעזוב לאחרים חילו, ואם כן, על כרחך שכונת רב שישא היתה להחמיר על האבל שלא לעשות בדבר האבד, אפילו כשאי אפשר על ידי אחרים, שהכריע כדעת תנא קמא.

והרש"ש כתב ליישב קושית הירושלמי, שבמועד, שהתירו לו לעשות המלאכה בעצמו, לכן החמיר רבי יהודה מצד שני, שדוקא בהפסד מרובה מותר, מה שאין כן לענין אבל, שעושה על ידי אחרים, בזה הקילו שאפילו בהפסד מועט מותר. ועיקר חילוק זה הביא הנמוקי יוסף מהירושלמי לענין הצרכת שינוי, שדוקא במועד הצריך רבי יהודה שינוי, אבל באבל, עושין המלאכה כדרכה, הואיל ונעשית על ידי אחרים. [ולכאורה מדוקדק כן מלשון הגמרא לעיל יא, "מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד", ומשמעותו, שבאבל אין צריך שינוי, לדעת הכל].

14. הרמ"א [שם] השמיט פרט זה שעושה בצינעא. והזכירוהו הש"ך והגר"א שם. ויש לעיין, האם יש להתיר בפרהסיא כשאי אפשר לו לעשות בענין אחר. ואולי יש ללמוד דין זה ממה שנלמד בהמשך הברייתא, שמותר לאבל לעשות מלאכה לצורך רבים, וכתב שם רש"י, שאפילו כשהוא בפרהסיא, מותר. ואין לדחות ולומר, שיש יותר סברא להקל בצרכי רבים מבדבר האבד, שהרי הרא"ש התיר בדבר האבד ואסר בצרכי רבים. ולקמן [יב] הביאו הראשנים מהירושלמי, שכאשר עושים מלאכה במועד לצורך הרבים, מותר לעשות המלאכה בפרהסיא. ואם כן יש לומר שהוא היתר מיוחד בעשית צרכי הרבים. ואולי הטעם הוא, שבאופן זה אין לחוש משום מראית העין, שהרי הכל יודעים שעושים בהיתר על פי חכמים. ועיין עוד יו"ד קמא ד בהג"ה ובנודע ביהודה [ב או"ח קג].

12. התוס' דנו באופן שיש שם אחר אלא שאינו מומחה כמו האבל, האם נחשב כאילו אין שם אחר, או לא. ועיין רש"ש.

13. כתב הראב"ד, שרשב"ג לא בא אלא לפרש

הרי זה יעשה⁽¹⁵⁾.

ולעבדם בעד כמות מסויימת של פירות שיקבלו כשכר, והקבלנים המקבלים שדה לשמור זמן מסוים בשכר נקוב, שאינו תלוי בתפוקת השדה — כל אלו, בימי אבלם, הרי אלו: יעשו אחרים בשבילם⁽¹⁶⁾.

האריפין, המקבלים שדות לזרוע ולגדל כמה שנים בשכר שיטלו מהשבח מחצה, שליש או רביע, והחכירין המקבלים שדות לשמרם

וכתב החזו"א [או"ח קלה], שאפילו כשאינו מוצא לשכור אחרים, אסור לו לעשות המלאכה בעצמו.

והקשה הרא"ש, שהרי בחוכר אין הדבר כן, שאין לבעל השדה ריוח כלל מעבודתו, ובכל אופן שיהיה, הוא נוטל את השכר שהסכימו שניהם עליו, בין ממה שהוציאה הארץ ובין ממעות.

ועיין נחל"ד מה שיישב שיטת רש"י. ולכן פירש הרא"ש בשם הראב"ד להיפך, שבעל השדה הוא האבל, והתירו לאריס לעבוד בה לצורך עצמו, אף על פי שחלק בעל השדה גם כן מתעלה על ידי עבודה זו. [וכן המקבל, אף על פי שאינו נוטל חלק יחסי בפירות הארץ, מכל מקום מותר לו לעבוד בה, כדי ליטול שכרו שהסכימו עליו אם יעבדנה]. וגירסתו היא, "הרי אלו יעשו".

ואף על פי כן, אסור לאבל לשכור אריסים וחוכרים בתחילה בימי אבלו, ואיננו אומרים שעשיית המלאכה תהיה לצורך עצמו. כן מפורש בראב"ד. [וכנראה טעמו, שעצם ההתעסקות בשכירת הפועלים נחשבת כעשית מלאכה בימי אבלו].

ומכל מקום הסכים הרא"ש עם דינו של רש"י [להתיר כאשר החוכר הוא האבל], ומטעם אחר, כיון ששדה זו איננה של האבל, אלא של אדם אחר, לכן, אין העושים במלאכה נחשבים כעושים את מלאכת האבל, אלא כעושים מלאכה של אחרים, אף על פי שהאבל הוא המרויח היחידי מן המלאכה. ולפי זה נמצא לכאורה, שכדי לאסור עשית מלאכה לצורך האבל, אנו

15. הטור [יו"ד שפ] מבאר, שסיבת ההיתר הוא משום צרכי רבים. [אבל משום דבר האבד אין בזה, שאינו אלא מניעת ריוח]. ועיין לשון רש"י. [וכתב המנחת שלמה ב צט, שמסתבר [לדעת רשב"ג] שיכול האבל ליטול שכר עבור זה, שהרי אינו מחוייב לעשות מלאכה בחנם לצורך הרבים. ומכל מקום אם הוא רופא, אינו יכול ליטול שכר עבור הרפואה, שהרי מעיקר הדין אסור ליטול שכר עבור הרפואה, אלא שהוא נוטל עבור הבטלה, ואם כן נמצא, שעושה הוא מלאכה נוספת בימי אבלו, מלבד הרפואה]. והראב"ד כתב, שהלכה כרשב"ג בזה, והוכיח כן ממה שנלמד לקמן [כא], שאם היו רבים צריכים לאבל, יכול ללמדם תורה, הרי לנו, שהתירו איסורי אבילות מפני צורך הרבים. אולם הרא"ש דחה, שאין ללמוד מתלמוד תורה לשאר צרכי רבים. ואף על פי שברישא, לענין דבר האבד, פסק הרא"ש כרשב"ג, לענין צרכי רבים החמיר כרבנן דרשב"ג.

16. כן היא גירסת רש"י. ופירש, שהאריס הוא האבל, ומותר לו לעשות על ידי אחרים, מפני מניעת הריוח של בעל השדה, שהרי אם לא יעבוד בה, יהיה נגרע חלקו בפירותיה, ומאחר שהסכימו ביניהם על האריסות ונשתעבד לו על כך, מותר לו לעשות המלאכה בעבורו, אף על פי שעל ידי כן מתעלה חלקו גם כן. ומכל מקום לא התירו לו לעשות בעצמו, כיון שיכול לשכור אחרים תחתיו, ואף על פי שיצטרך להוציא הוצאות על כך, אין זה נחשב כהפסד, שהרי מצד שני מרויח שאינו צריך לעבוד בעצמו.

ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים, שחסרון מלאכתם מפסדת את הבעלים — הרי אלו יעשו אף בימי אבלם, וישתכרו על מלאכתם הנעשית לצורך הבעלים, ובין הם ובין בהמתם שהוחכרו והושכרו לאחר מותרין לעבוד בימי האבל של המושכר (18).

החמרין, הגמלון, מובילי החמור והגמל, והספנין המנהיגים את הספינות, הרי אלו בימי אבלם לא יעשו, לא יקבלו על עצמם מלאכה להתחיל בה, בהובלת סחורה, כיון שמלאכת ההובלה שלהם היא (17).

והגמל, מותר לו לעשות המלאכה בעצמו. וכתב החזו"א, אין להקשות, מדוע יהיה דין החמרין שונה מדין האריסין והחוכרים, שנתבאר לעיל בברייתא, שאינם עושים בעצמם, אלא שוכרים אחרים תחתיהם. וביאר, שחילוק גדול יש ביניהם מצד המציאות, שלענין מלאכת קרקע של האריסין, יכול הוא למצוא פועלים שיעשו המלאכה תחתיו, ואף על פי שיצטרך ליתן להם שכר, מכל מקום אין בזה הפסד כל כך, כיון שהם נוטלים שכר פעולתם לפי ערך העבודה שהם עובדים, מה שאין כן לענין חמרין וגמלים, שהוא הלך עם החמור בדרך למרחוק, אינו יכול למצוא פועלים אחרים, אלא אם כן יתן להם שכר הרבה יותר מכפי הערך האמיתי של מלאכתם, ודבר זה נחשב הפסד עבורו, ועל כן יכול לעשות בעצמו.

אבל הרא"ש נחלק על רש"י, ומפרש, שלא התירו לאבל עצמו לעשות במלאכה, אלא את מלאכת החמור והגמל והספינה התירו, ואף על פי שעל ידי זה שהחמור והגמל עושים במלאכה, יש ריוח לבעליהם [שהוא אבל], שעל ידי כן מעלה לו השוכר את שכרו, מכל מקום התירו בזה, מפני הפסד השוכר, שלא תתעכב סחורתו ופרקמטיא שלו בדרך. ובתשובות גינת ורדים [י"ד ה' יב] כתב בשם המב"ט, שיסוד ההיתר דמוכרין או מושכרין הוא מפני שכבר התחילו במלאכה, ולא מפני ההפסד, והביא שם שיש חולקים עליו בזה.

ונחלקו הרמ"א והש"ך [שם טז] האם לדעת הרא"ש, יכול החמר והגמל לעשות

נצרכים לשני תנאים, א] שתהיה המלאכה קרויה על שמו, כלומר, שתהיה הקרקע או החפצים שלו, ב] שיהיה הריוח ממלאכה זו לאבל לבדו. והבית יוסף [י"ד שפ] נתן טעם אחר להיתר של רש"י, כיון שהחוכר נתחייב ליתן סכום מסויים לבעל השדה על שנה זו, בין אם תוציא הארץ הרבה או מעט, אם כן כשלא יעבדו בה בימי אבלו, הרי הוא כדבר האבד עבורו, ואין זה כמניעת ריוח, אלא כהפסד, הואיל והוציא הוצאות על כך.

17. מפרש הראב"ד, שיש חילוק בין דרך האריסין והחוכרין לדרך החמרין, שהאריסין והחוכרין דרכם לעבוד בשדה אחת כמה שנים [עיי'ן ירושלמי ביכורים א ט "חכירי בתי אבות"], ומפני זה, אפילו כאשר תמו ונשלמו ימי האריסות קודם ימי האבל, מותר לו להמשיך ולעשות בימי האבל, אף על פי שמתחילה לא הסכימו במפורש על המשך האריסות אחר זמן זה, ולכן ברישא דברייתא, לענין אריסין נאמר בסתם, "הרי אלו יעשו", מה שאין כן לענין חמרין וגמלים, שאין הדרך כן, אלא בכל מלאכה ומלאכה הם קובעים ביניהם ההסכם מתחילה, ולכן, כאשר נשלמו ימי המלאכה קודם האבל, אסור לו להמשיך ולעשות בימי האבל, שהרי זה כעושה מתחילה, ולכן אמר התנא בסתם, "הרי אלו לא יעשו". אבל כשעדיין לא כלו ימי השכירות, מותר, וכמבואר בסיפא של הברייתא.

18. רש"י מבאר, שאם האבל נשכר עם החמור

מהו "אף על פי שבקבולת", דמשמע ולא מיבעיא שאינה קבולת שלא יעשה.

והרי אדרבא, קיבולת היא סיבה לאסור לעשותה בימי אבלו, שהרי כדידיה דמי, ואילו בשאינה קבולת, שעושה בשביל הבעלים ובשלהם, צריך להתיר.

ומבארין: אלא אימא דמלאכת אחרים בידו בין בקבולת בין שאינה קבולת לא יעשה. והחידוש הוא, דאף שאינה קיבולת, לא יעשה בימי אבלו היות ויכול להשלימה לאחר אבלו⁽²⁰⁾.

שכיר יום, שכל יום הוא משכיר את עצמו, אפילו נמצא בעיר אחרת ולא ידוע שם שהוא אבל – לא יעשה מלאכתו, הואיל ויכול לחזור בו באמצע היום משכירותו⁽¹⁹⁾.

ואם היתה מלאכת אחרים בידו של האבל, בביתו, כגון שנתנו לו לארוג בגד, כיון שתלוי ברצונו מתי יגרמנו, לא יעשו בימי אבלו, אף על פי שבקבולת לא יעשה.

וטעם זה, שקבולת הוא סיבה להקל, לא הובן לגמרא, ולכן פריך:

אבל הרא"ש מפרש, שבעל השדה הוא האבל, ויש לו שכירי יום העובדים בשדהו, וכזה חידוש לנו התנא, שאינם עושים מלאכתם, אף על פי שעיקר כונתם לצורך עצמם, להרויח שכר פעולתם. ואינו דומה לאריסין וחכירין שהותר להם לעבוד בה, וכמו שלמדנו ברישא. וטעם החילוק הוא, שהאריס יש לו קצת קנין בגוף הקרקע, ואין נראה לאנשים שהוא עובד בקרקע של האבל, אלא בקרקע של עצמו, מה שאין כן בשכיר יום, שאין לו בה קנין כלל, יש לאסור מפני מראית העין, שהרי הוא נראה כשלוחו של האבל, ויאמרו, עושים מלאכה בקרקע האבל בימי אבלו. וכל זה בעבודת קרקע, שהוא דבר הניכר וגלוי לכל, והרי הוא כעשית מלאכה בפרהסיא, אבל בתלוש, מותר לשכיר יום לעשות במלאכתו. ועיין עוד חזון איש [או"ח קלה] בשם הריטב"א.

וכתב החזו"א, שיש ללמוד מלשון הברייתא, שבאריסות מותר אפילו בעירו של האבל, ואין לחוש בזה למראית העין. ועיין הערה 24 שיש בזה חילוק בין שדה לבית.

20. הטעם, שאין הפסד כלל באיחור המלאכה. כן משמע מרש"י, וכן כתב בשיטה. וכתב

המלאכה על ידי אחרים, ודוקא בעצמו אסור, וכן היא דעת הרמ"א, או שבכל ענין אין לו לעשות, וכן היא דעת הש"ך. [ואולי יש לבאר דעת הרמ"א, כיון שעיקר חשיבות המלאכה נעשית בפרקמטיא שמוליכין בהם, ולא בחמור ובספינה, יש לדמות דין זה לחוכר שדה, שנתבאר לעיל בשם הרא"ש, שיש להתיר, מפני שהשדה היא של אחר, ונחשבת מלאכת אחרים. אבל דעת הש"ך, שמכל מקום המלאכה נעשית בחמור ובספינה של האבל]. ובדרו"ח לרעק"א [א 178] הוכיח, שבמלאכת אוכל נפש התירו לאבל עצמו לעשות לצורך אחרים שהוא משועבד להם.

ומדברי התוס' נראה שפירשו הברייתא, באופן שאין שם אומן אחר מבלעדי האבל, ועל כן מותר לו לעשות בעצמו, מפני הפסד השוכר.

19. רש"י מפרש, שהשכיר הוא האבל. וביאר החזו"א, כיון שהדין הוא, שפועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום, אם כן נמצא, שהוא אינו משועבד לבעל הבית לעשות מלאכתו, ועל כן לא הותר לו לעשות המלאכה, אפילו בחמר גמל וספן. [ולכאורה מטעם זה, אינו מותר לעשות המלאכה אפילו על ידי אחרים].

היתה מלאכתו של האבל, נעשית ביד אחרים, והם בכיתו של האבל — לא יעשו אותה אף האחרים, מפני החשד, שיאמרו הבריות שהאבל מסייע להם במלאכה, או שיאמרו ששכרם לכתחילה בימי אבלו למלאכתו, ואסור בזה כדלעיל⁽²¹⁾.

אבל אם היתה מלאכתו של האבל ביד אחרים העובדים לו בבית אחר, יעשו.

מריון, בריה דרבין, ומר, בריה דרב אחא, בריה דרבא, הוה להו ההוא גמלא דתורא, צמד שוורים שהיו שותפין בו בהדי הדדי.

איתרעא ביה מילתא, ונעשה אבל, כמר בריה דרב אחא בריה דרבא, ופסקיה לגמליה, נטל את שורו מהצמד, שלא יחרוש בשדה בימי אבלו, שהרי אבל אסור במלאכה ומצווה בשביתת בהמתו מדרבנן⁽²²⁾.

תמה ואמר רב אשי: וכי גברא רבה כמר בריה דרב אחא עביד הכי?! הרי נהי דלפסידא דידיה לא חייש, כשמשבית את שורו מפני האבל, אבל אפסידא דאחרים איך לא חייש?! הרי על ידי לקיחתו מהצמד נמצא גם מריון מפסיד, שאינו יכול לחרוש. וכיון שבעבודה שחייבים לאחרים מותר, קשיא ליה איך השבית מר את בהמתו?

והא תניא שבעבודה שחייבים לאחרים מותרין: אם היו מושכרין או מוחכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו!

הרי שבין האבל ובין בהמתו מותרין לעבוד בימי האבל, במקום הפסד אחרים.

ומבארין טעמו של מר בריה דרב אחא: והוא סבר, אדם חשוב שאני, דאף במלאכתו לאחרים, אסור⁽²³⁾.

הריטב"א, שאפילו על ידי אחרים לא יעשה.

21. אפילו בקבלנות, ואף על פי שלענין עבודת קרקע, שהוא דומה לפרהסיא, הקלנו באריסות, וכנ"ל, מכל מקום בביתו יש להחמיר יותר, ולכן אסרנו בכל ענין.

22. רש"י מפרש, משום שביתת בהמתו, שהאבל מצווה לשבות ממלאכה, הוא וכל אשר לו. [ויש שמדקדקים כן מלשון המסכת שמחות שהביאו התוס' לקמן כא ב].

ורש"י הוצרך לחדש דין זה כאן, שהרי באמת אין לאבל ריוח כלל בזה שבהמתו חורשת את אדמת שותפו, ומכח זה הוכרח לחדש, שנוהג שביתת בהמתו בימי אבלו, אבל דין זה שלמדנו לעיל, שאסור לו שיעבדו אחרים בחמורו וגמלו וספינותיו בימי אבלו [לולא שיש בזה הפסד לאחרים, כשהיו מוחכרין ומושכרין],

שם הטעם הוא, מפני שיש לו ריוח על ידי כן, שהשוכר מעלה לו שכר עבור זאת.

ועיין תשובות מהרש"ם [ב רלט] שהוכיח השואל מדברי רש"י אלו, שאף ביום טוב נוהג שביתת בהמתו, שהרי עיקר איסור מלאכה באבילות נלמד מההיקש לחג, וכנ"ל. והוסיף שם המהרש"ם, שולולא דברי רש"י היה אפשר לבאר, שעשה כן מפני מראית העין, שלא יאמרו שעושה מלאכה בשליחותו של האבל. ואולי יש לאמר, שבאמת יש לאבל ריוח מחרישה זו, שהרי על ידי שעושה בהמתו עתה מלאכה באדמת השותף, יהיה לו זכות אח"כ לחרוש בבהמת חברו, שכן היה אופן ותנאי השותפות ביניהם מתחילה.

23. רש"י מפרש, שלאדם חשוב יש לאסור באופנים אלו. וכן כתב הרא"ש, וטעמו, שמלאכת אדם חשוב נידונה כאילו נעשית